

Kész Margit, Kész Barnabás

A Perényiek nyalábvári reneszánsz központja

1. Bevezetés

A 16. századot a magyar történelem tragikus eseményei határozták meg: a Dózsa-parasztháború, a törökdhülés, az ország három részre szakadása. Mindezek ellenére a magyar nyelvű műveltség megmaradt, sőt fejlődni is képes volt. Ebben a vészterhes időszakban sikerült a középkori írásbeliség latin nyelvű hegemóniáját megtörni, egyben kialakítani a magyar irodalmi nyelvet. A történelmi Ugocsa vármegye egyik nemesi famíliájának is nagy szerepe volt a kiemelkedő magyar nyelvű irodalmi alkotások megszületésének támogatásában. Az országos hírnévre emelkedett Perényiek nyalábvári lakhelye igazi reneszánsz központ volt, ahol e főúri család fontosnak tartotta a szellemi műveltség támogatását.

2. A Perényi család

A Perényi família Abaúj vármegyei eredetű ősi nemesi család, akiknek hatalmas birtokaik voltak Magyarország különböző részein, így a jelenlegi Kárpátalja területét alkotó egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben is. Első ismert ősök Dobosi Orbán, aki 1292 körül nyerte III. Andrástól királyi adományként a családi nevet adó, Kassához közel fekvő német hospesfalut, Perényt (Nagy, 1862, 226–237. o.). A Perényiek egy időben az ország hetedik leggazdagabb családjának számítottak, a 13. századtól a 20. századig számos fontos tisztséget töltöttek be. A család három nagy ágra oszlik, ezeket Orbán három fiától vezetik le: az első a rihnoi (krompachi vagy karászi) ág, a második a nyalábvárinak, majd idővel báróinak nevezett ág, a harmadik, egyben a legvagyonosabb a nádori vagy terebesi ág (Tringli, 2008, 178–179. o. 355. sz.).

2.1. A nyalábvári ág

Az igen szerteágazó Perényi familia családtörténetének könyvtárnyi irodalma van, ezért jelen tanulmányban csak a nyalábvári Perényiekkel kívánunk foglalkozni.¹ A nyalábvárinak nevezett Perényi-ágot Orbán legidősebb fia, János alapította. Birtokaik Abaúj vármegyében Nagyida központtal és Ugocsában Nyalábvár (Királyháza), később Nagyszőlős központtal terültek el (Kristó, 1994, 73. o.). Perényi János nevével először egy 1316-ban kelt oklevélben találkozhatunk, melyben Purweni Wrbanus fiaként, János néven hivatkoznak rá. Egy 1319-ben kelt oklevélből kiderül, hogy Károly Róbert oldalán harcolt az országban élő kiskirályok ellen (Kristó, 1994, 142; 245. o.). A várat Zsigmond király 1405-ben vette el a Drágffyaktól, mivel azok a birtokjogot igazoló iratokat a király felhívására sem mutatták fel, ezért azt Perényi Péter országbírónak adományozta (Tringli, 2008, 329–331. o. 685. sz.).

A jelen tanulmányban szereplő, reneszánsz udvartartó báró nem más, mint a nyalábvári Perényi család sarja, az 1493-ban elhunyt kisperényi Perényi János főajtónálló-mester kisebbik fia, Perényi Gábor (születésének pontos dátuma ismeretlen), illetve annak családja és leszármazottai. A szóban forgó Perényi Gábor ugocsai főispán (1512 és 1526 között), 1505-ben királyi kamarásmester, művészetpártoló főúr, a mohácsi csata egyik áldozata volt (Nagy, 1862, 235. o.; Tringli, 2008, 346–347. o. 719. sz.). Első magyar nyelvű nyomtatványaink jelentős hányada a Perényi családdal áll kapcsolatban, és a krakkói nyomdában készült, ahogyan ezt a továbbiakban szemléltetjük. A család tagjai közül a reformáció terjesztésében Péter a nevezetesebb, de Gábor és családjának irodalmi kapcsolatai korábbiak (Horváth, 1957, 23. o.).

2.2. Perényi Gábor

Évszázadokig Nyalábvár volt a család ugocsai hatalmának alapja (Horváth, 1957, 27. o.). Perényi Gábor első felesége Báthory Orsolya volt (Tringli, 2008, 334. o. 690. sz.). Számunkra érdekesebb a második felesége, a horvát főúri családból származó Frangepán Katalin, akitől János nevű fia született. Perényi Gábor 1526-ban elesett a mohácsi csatában, ahol II. Lajos királlyal együtt odaveszett az ország báróinak színéjára, így a Perényi familia több tagja is. Halála után özvegye és fia a királyházi Nyalábvárban élt. Itt épült ki az a kulturális központ, amelyről a későbbiekben részletesebben is szót ejtünk. Perényi János 1527-ben követte apját Ugocsa és Máramaros vármegye főispáni tisztségében, és továbbítte szülei mecénás tevékenységét is (Horváth, 1957, 23. o.).

¹ A Perényiekkel kapcsolatos levéltári iratanyag többek között a Kárpátaljai Megyei Állami Levéltár 60. fondjában (A Perényi család levéltára) és 674. fondjában (Ugocsa megye főispánja) található (Csatáry, 1993, 12., 16. o.).

A várban Európa-szerte elismert reneszánsz központ alakult ki. Perényi Gábor itt látta vendégül 1508–1509-ben a pestis elől odamenekült Paulus Crosnensis Ruthenus krakkói egyetemi tanárt. Udvari papjaként vette igénybe szolgálatait, Ruthenus pedig saját verseit és Janus Pannonius *Guarino-panegyricusát* neki ajánlva adta ki. Az 1512-ben Bécsben kiadott mű a „leghumanistább” janusi alkotás (Mezei, 1975, 527. o.).

A gazdag Janus-irodalom közül ki kell emelnünk Huszti József monográfiáját, amelyben a szerző Janus Pannonius *Guarino-panegyricusának* szemléletes vizsgálatát a Guarino-iskola költőre való hatásával is alátámasztja, kiemelve a mestere iránt érzett tiszteletet (Huszti, 1931, 26. o.).

Perényi Gábor kultúra iránti elkötelezettségét bizonyítja, hogy korán kapcsolatai voltak a krakkói egyetemmel (Horváth, 1957, 23. o.). Az egyetemi kapcsolatok mellett munkakapcsolatban volt Hieronymus Vietor [Wietor] krakkói nyomdással. Hieronymus Vietor [Wietor] az 1520-as évek elejétől a lengyel nyelvű könyvkiadásnak lelkes propagátora volt, utóbb pedig két évtizeden át a magyar nyelvű könyveknek is legszorgalmasabb nyomtatója. Az 1527–1550 között Krakkóban nyomtatott magyar nyelvű könyvek közül mintegy 24 kiadványról van ma tudomásunk. Úgy lehet, valamennyi a Vietor-féle műhelyben, illetőleg az özvegyénél készült, és legtöbb a Perényi család különböző tagjainak költségén. A 16. század egyik leggazdagabb földbirtokos családjával, a Perényiekkel Vietor kapcsolatai még bécsi nyomdász korába (1510–1518 között volt Bécsben műhelye) nyúltak vissza (Varjas, 1969, 86. o.).

A korszak a nyomtatott kiadványok általános elterjedésének időszaka, a korábbi kéziratos könyvekkel szemben. Tóth Zsombor szerint a nyomtatás megjelenése, elterjedése, azaz a Gutenberg-galaxis a nyomtatott szöveg tekintélyét teremtette meg. A köztudatban a nyomtatott szöveg a lezárttsággal, a tökéletességgel, a végső forma állapotával kapcsolódik össze (Tóth, 2006, 449. o.). Keszeg Vilmos a kéziratos és a nyomtatott könyv közötti különbséget a személyesség-személytelenség tengelyén tételezi (Keszeg, 2008, 170. o.). Nem elhanyagolható jellemzője a nyomtatott kiadványnak az sem, hogy számbelileg is több olvasó vehette kézbe.

3. Komjáthy Benedek bibliafordítása

A magyar irodalomtörténet számára az egyik legismertebb nyomtatott kiadvány, amely a várhoz köthető, a Komjáthy Benedek-féle Szent Pál leveleinek fordítása (RMNy 12–13.). A szakrális szövegek anyanyelvű fordításának már voltak előzményei Magyarországon. A kolostorokban lefordították a latint nem tudó apácák és szerzetesek számára a legfontosabb hitbuzgalmi iratokat (Ács, 1983, 391. o.). E fordítások azonban a középkori kéziratos alkotásokra jellemzően magukon hordozták a kor elvárásának jegyeit. A mű szerzője háttérbe szorult, többnyire

megőrizte anonimitását. A középkori szerző nemcsak hogy nem törekedett önkifejezésre, hanem fogalma sem volt róla, hogy alkotói munkát végez (Szerb, 1978, 57. o.). A nyomtatványok legfontosabb funkciója az volt, hogy nemcsak a szűk szakrális közösségekhez, hanem a profán világba is eljuttassák az anyanyelvű vallásos irodalmat.

Ezek a kéziratos fordítások voltak a bibliafordítások motiváló előzményei, illetve már a reformáció előtt felmerült, hogy az egyedüli latin Biblia, az ún. *Vulgata* jelentősen eltér az eredeti szövegektől. Ekkor kezdődött meg a Szentírás lefordítása más nyelvekre. E folyamatnak Magyarországon az lett az eredménye, hogy a középkor és a humanizmus mezsgyéjén álló Komjáthy Benedek lefordította Szent Pál leveleit magyar nyelvre. A fordítás *Epistolae Pauli lingua hungarica donatae. Az zenth Paal leueley magyar nyeluen* címen jelent meg 1533-ben, a krakkói Vietoris-nyomda első, tisztán magyar nyelvű nyomtatványaként, az özvegynek ajánlva (Horváth, 1953, 24. o.). Komjáthy Benedek munkájának (RMNy 13.) nagy szerepe volt a magyar irodalmi nyelv, valamint a magyar kultúrtörténet teológiai nyelvezetének létrehozásában. Túlzás nélkül jelenthetjük ki, hogy Szent Pál leveleinek fordításával indult útjára a magasabb retorikai igényű, szélesebb társadalmi rétegek érdeklődését felkeltő magyar irodalom (Ács, 2011, 5. o.). Gerézdi Rabán szerint Komjáthy Benedek volt az első az erasmista bibliafordítók közül, aki a szolgai szentírásfordításokkal szemben filológiai igényekkel lépett fel (Gerézdi, 1948, 62. o.).

Komjáthy Benedek neve először Benedictus Comyatinusként 1529-ben a bécsi egyetem diákjainak névsorában fordul elő (Varjas, 1964, 295. o.). Sem az addigi tanulmányait, sem származását illetően nincs hiteles adat. Vezetéknevét születési helyétől, Komját községtől vehette, de az máig nem tisztázott, hogy az ugoccai vagy a nyitrai településről van-e szó. Horváth János így ír erről: „*Nyaláb vár kedvéért leginkább az ugocsaira gondolnánk; életrajzírója, Szilády Áron azonban nyitrainak tartja, mert onnan valóban »török elől« menekülhetett s Husztban joggal mondhatta magát idegennek és jövevénynek. De ha csakugyan ő az az 1529-i bécsi tanuló, akkor onnan is elbujdoshatott török veszedelem miatt, mert Bécsset 1529 szeptember 26-tól október 14-ig ostromolta a török; a máramarosi Husztban pedig bízvást mondhatta magát idegennek, jövevénynek, ha az ugoccai Komját volt is a szülőhelye*” (Horváth, 1953, 24–25. o.). A források szerint Komjáthy a Bécsset fenyegető török elől 1529-ben vagy 1530-ban Huszt várába menekült. Huszt ez évtől Nádasdy Tamás nádor birtoka volt, ezért nem lehetetlen, hogy Komjáthy Nádasdy szolgálatában állott (Horváth, 1957, 26. o.). Husztról hívta meg fia mellé nevelőnek Perényi Gáborné Frangepán Katalin a királyházi Nyalábvárba. Katalin, akárcsak testvére, Frangepán Ferenc püspök a kultúra aktív támogatói közé tartozott. Nem lehetetlen, hogy az erasmusi bibliaértelmezés igényét Frangepán Ferenc közvetítette nővére udvarába (Ács, 2019, 158. o.).

A királyházi várban, Frangepán Katalin biztatására kezdett hozzá Szent Pál leveleinek magyar fordításához. A fordító célját Ács Pál a *horatiusi ars poetica* fő tételéből kiindulva, mindenképp a hasznosság (*utile*) előtérbe helyezésével jelöli, fókuszpontba emelve az oktatás és a tanulságos előadásmód igényét. Ez tükröződik Komjáthy Benedek Perényiné Frangepán Katalinhoz írt ajánlásában is (Ács, 1983, 393. o.). A kiadvány a (részleges) bibliafordítások sorába illeszkedik (Pelczéder, 2015, 278. o.).

A Szent Pál-fordítás *AZ NAGYSÁGOS GRÓF KATALIN asszonynak, az néhai nagyságos Perényi Gábriel házastársának az Komjáthy Benedek hívséges szolgálatját és ő maga ajánlatját mondja, mint kegyelmes asszonyának* című ajánlását a szolgálat körülményeinek ismertetésével kezdi. „Emlékezhetik róla te Nagyságod, kegyelmes asszonyom, hogy mikoron hallott volna te Nagyságod engemet, hogy ide ez földre búdotam, (mint idegen és jövevín ember) az fene törökök előtt... Huszt várából hozzája hivata te Nagyságod engemet, hogy én az te Nagysá[god] egyetlenegy fiát, az nemes erkölcsű Perényi Jánost tanojtanám” (Komjáthy, 2013, 9. o.). A továbbiakban az anya és a közösség előtt érzett tanítói felelősség nagyságának kifejtésével folytatja: „Egyért azért, hogy igen jól tudom vala, mely igen nagy gond volna ilyen nemes úrfiat az deáki tudományra tanojítani, és minden jó úrfíúhoz illendő nemes erkölcsökre oktatni...” (Komjáthy, 2013, 9–11. o.).

Az anyai hiúságot tápláló hízelgés retorikai motívumaival sem fukarkodik: „...sokaktól hallottam, hogy úgy kívánnak éltet és nevededést az te Nagysá[god] egyetlenegyének, mint tulajdon ennö[n] magoknak és az önnön gyermekeknek” (Komjáthy, 2013, 13. o.).

Kiemeli, mennyi tudásra van szüksége annak, aki fordít, magyaráz. Saját tudásával, képességével szemben alázatos, előre szabadkozik, ha valamit nem jól fordít, hibát ejt, de az olvasó úgy értelmezheti, hogy e fordulatokkal önmagát védi, s egyben az elvégzett fordítói munka nehézségeit bőven ecsetelve annak értékét próbálja növelni. „Ha nem jól vagyom, s nem jól írtam mint szokott emberi ész és értelem néha eltántorodni és tévelyegni (jóllehet én akaratom az volt, hogy igazán s jól írjam) meg akarom vonni és igazgatni, hogy igazán legyen, és jó értelemre írattassék” (Komjáthy, 2013, 29. o.).

Nyalábvár könyvtárában ugyan már volt egy régi, a *Vulgata* alapján készült Szent Pál-fordítás, amelyet Komjáthy kritizál: „Mely magyarázatot mikoron én láttam volna, énnekem nem tetövék, hogy jól magyarázták volna, kinek nemcsak az értelme, de még az olvasása is nehéznek tetszik vala” (Komjáthy, 2013, 17. o.). Saját fordításában felhasználja a *Vulgatát*, az erasmusi görög–latin szöveget (*Novum instrumentum*, 1516) és a hozzá fűzött értelmezéseit (*Annotationes*, 1519), valamint a Pál leveleihez írt parafrázisait (*Paraphrases in omnes epistolas Pauli*, 1521) (Ács, 2011, 5. o.). Valószínűleg mégis felhasználta az általa kritizált, Nyalábvárban talált magyar Szent Pál-fordítást is. A különböző fordításokból való átvétel miatt

Komjáthy magyarítását egyesek nem önálló munkának, hanem ún. *kompilációnak* tartják, amely egyfajta átmenet a szó szerint magyarító középkori és a teljes értékű erasmusi tudós mű között. Viszont Komjáthy módszere a középkorban általánosan elfogadott volt, ezért más művek beépítése mit sem von le fordításának értékéből (Ács, 2011, 11. o.). A kutatókat foglalkoztatja a kérdés, mi volt a Nyalábvárban lévő fordítás. Már a 20. század elején felismerték a hasonlóságot a *Döbrentei-kódexben* található szöveggel. Farkas Gyula 1914-ben megállapította a szinte szóról szóra egyező azonosságot (Farkas, 1914, 225. o.). Horváth János arra is gondol, hogy a kódex maga vagy egy kéziratmásolata Perényiné birtokában lehetett, de nem ez volt a Komjáthy által említett nehezen olvasható mű. Viszont az egyezések jelentősek (Horváth, 1957, 27. o.). A Komjáthy által felhasznált források kiléte tehát tisztázatlan, további kutatásokat igényel (Horváth, 1957, 27. o.; Pelczéder, 2015, 281. o.; Székely, 2008, 19. o.). Gerézdi Rabán Erasmus fordításának követését emeli ki Komjáthy magyarítása tekintetében (Gerézdi, 1968, 331–346. o.).

Komjáthy 1532. március 11-én készült el munkájával: *„Ez szent Pál episztolái magyarságának vége lött, szent Gergely pápa estin, nagymise harangkor, a Jézus Krisztus születésének utána, ezeröttszázharmin két esztendőbe”* (Komjáthy, 2013, 993. o.).

Művét a szerző Frangepán Katalinnak ajánlotta. Ajánlósortait 1532. szeptember 8-án, Kisasszony napján írta. A nyomdász, Vietor ajánlása a munka végén olvasható, s 1533 februárjában kelt. Komjáthy műve nemcsak a legrégebb tisztán magyar nyelven nyomtatott könyv, de egyike a kor legszebb nyomtatványainak. A kiadványt fametszetes képekkel és figurális iniciálékkal díszítették. Címlapján az akkori Magyarország egyesített címere, a könyv hátoldalán pedig a Frangepán család címere látható. Emellett a szövegsorok között Pál apostolt ábrázoló 12 fametszet található. A kiadvány terjedelme 471 oldalon 257 levél, magassága 17 cm.

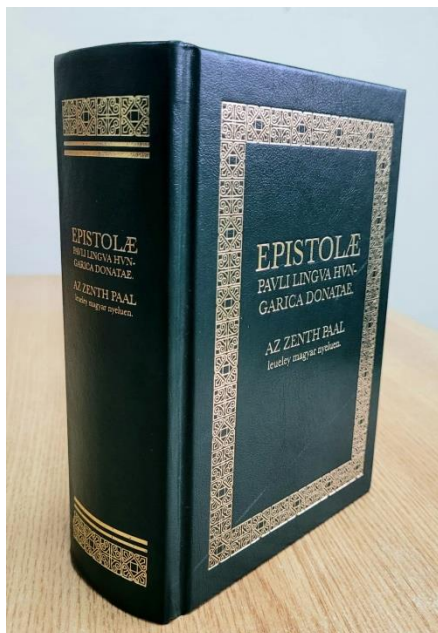
Komjáthy Benedek munkájával új fejezetet nyitott a bibliafordításban, ő nyitotta meg az utat a magyar nyelvű szakrális művek megalkotásáig, mely a Vizsolyi Biblia formájában teljeseedik ki 1590-ben.

Nem tudunk arról, hogy Komjáthy Benedek más műveket is lefordított volna, bár Perényiné erre többször is megkérte. Ezt követő életéről is nagyon keveset lehet tudni. Halálának dátuma nem ismert.

Komjáthy művének hasonmás kiadása az MTA kiadásában Szilády Áron utószavával 1883-ban jelent meg (Szilády, 1883). 2013 nyarán, 480 év után a magyar Ferences Rendtartomány anyagi támogatásával újra sikerült kiadni a magyar nyelvű átültetésben megjelent Szent Pál leveleit tartalmazó Komjáthy-bibliafordítás-hasonmás (Komjáthy, 2013). A kiadványt Mezey András (Szeged) szerkesztette, Kocán Béla és Pelczéder Katalin debreceni nyelvészek lektorálták. E megjelenés emlékére Királyházán, a néhai Nyalábvárban lévő római katolikus kápolnánál emléktáblát avattak. A táblán magyar és ukrán nyelven a következő felirat áll: *„A királyházi Nyalábvárban 1532-ben fordította Komjáthy Benedek*

magyar nyelvre Pál apostol leveleit, melyeket 1533-ban Krakkóban adtak ki »Epistolae Pavli lingva hvngarica donatae. Az zenth Paal leveley magyar nyeluen« címmel. Állította: Magyarország Beregszászi Konzulátusa, a Pro Cultura Subcarpathica és a KMKSZ Nagyszőlősi Járási Szervezete 2013.”

1. kép. Komjáthy művének 2013-as kiadása, benne Pál apostol leveleinek egyik oldala a magyar címerrel

EPISTOLÆ
PAVLI LINGVA HVN-
GARICA DONATAE.

AZ ZENTH PAAL
leveley magyar nyeluen.

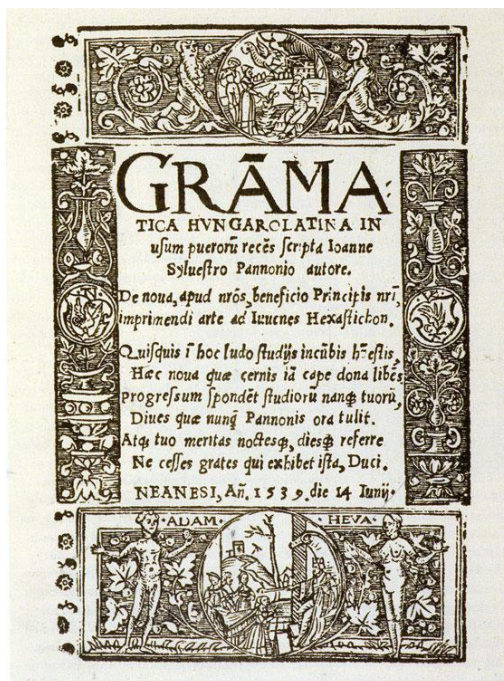

Forrás: Komjáthy Benedek, 2013, 3. o. A képeket készítette Kész Margit, 2024

4. Frangepán Katalin öröksége

A nyalábvári reneszánsz szellemi központ Perényiné Frangepán Katalin halála után is évtizedekig fennmaradt. Fia, Perényi János, Komjáthy Benedek tanítványa, a királyházi Nyalábvár ura, Ugocsa és Máramaros vármegye főispánja Drágffy Zsófiát vette feleségül, s ezzel a két család között majdnem egy évszázada tartó viszálynak vetett véget. Az ő birtokán, a szamosháti Szinyérváralján született Sylvester János, aki mielőtt Nádasdy Tamás sárvárújszigeti udvarába került volna, Perényi János pártfogását élvezte, s hálásan emlékszik erre az időszakra (Bartók, 2006, 102–103. o.).

2. kép. Sylvester János latin nyelvtankönyvének eredeti, 1539-es kiadása

Forrás: Nádasdy Ferenc Múzeum, Sárovar

Perényi Gáborné vagy fia, Perényi János volt támogatója Ozorai Imre protestáns témájú művének is, amelynek címlaptalan példánya maradt fenn, így az irodalomtörténet adott neki címet az eredeti szövegből vett kulcsszavak felhasználásával: *De Christo et eius ecclesia, item de Antichristo eiusque Ecclesia* (vagyis: Krisztusról és az ő egyházáról meg az Antikrisztusról és annak az egyházáról) (Horváth, 1957, 29. o.). Batizi András reformátor tevékenységét is a Perényiek támogatták (Bitskey, 1998, 215. o.). Batizi a protestáns énekköltészet úttörői közé tartozott. Kassán, Déván tanított, majd Perényi János birtokán volt rektor. Az énekköltészet mellett kátét is írt, melynek több kiadása is megjelent (Horváth, 1957, 29. o.). Kiemelkedő tehetségű alkotó volt Bencédi Székely István is. Mint ferences rendi szerzetes tanult Krakkóban, majd Perényi Péter birtokain tanított, végül pap lett, Károlyi Gáspár lelkészársaként. Alkotói munkáját sokszínűség jellemezte: írt kátét, énekeskönyvet, kalendáriumot, világkrónikát, fordított zsoltárokat (Horváth, 1957, 46–47. o.).

Feltehetően sokat vendégeskedett a Királyháza melletti Nyalábvárban Ilosvai Selymes Péter, aki Tinódi Lantos Sebastyén mellett a legtermékenyebb énekszerzőnk volt. Valószínűleg a várban írta Toldi Miklósról szóló művét (*Az híres*

neves Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről és bajnokságairól való história. Debrecen, 1574), amelyet Perényi Istvánnak, Ugocsa megye főispánjának ajánlott (RMNy 338.). Nemeskürty István hívja fel a figyelmet arra, hogy maga Ilosvay Péter rója fel az előző korok krónikásainak, hogy elfeledkeztek Toldi Miklósról, ráadásul még az énekszerzők sem emlegetik (Nemeskürty, 1980, 625. o.). A Perényiekhez fűződő kapcsolatát élete végéig ápolhatta, bár nem tartózkodott állandóan a várban, hiszen valószínűleg vándorénekes volt (Horváth, 1957, 30. o.).

Végül, de nem utolsósorban járt Nyalábvárban a vidékhez számos szállal kötődő Balassi Bálint is, akit rokoni szálak fűztek az Ugocsa vármegyei Perényiekhez és a szerednyei várban élő Dobókhöz. 1589-ben udvarlóversssel közeledett Perényi Zsófiához, az ugocsai Perényi István lányához, akit már korábban is ismert, de szépsége és bölcsessége csak ekkor ejtette rabságba. A lány apja, Perényi István és anyja, Ruszkai Dobó Anna korán elhunytak, így Perényi Zsófia tizenöt éves korában hamar árvaságra jutott (Eckhardt, 1943, 194–195. o.). Valószínűleg róla szól Balassinak a gyászoló Zsófi nevére 1589-ben szerzett, LIX. számú verse, amelyben új szerelem lehetőségét keresi (Szentmártoni Szabó, 2004, 179. o.).

„Áldott Venus Asszony, kinél nyilván vagyon lelkem súlyos gyötrelme

Jó szolgálatomért, nagy kínvallásomért gyűjts fel ez szerelemre,

Régi sok bűm után, hadd élhessek vígan immár kedvemre!” (Eckhardt, 1955, 245. o.)

A szerelem azonban nem teljesedett be, s Balassi az LX. versében már máshol keresett vigaszt. Ebben a versben a szűz Zsófiával a cédákat állította szembe a bánat ellenszereként. A versben dicséri a kurtizánokat, de érzékelteti a tőlük kapott örömeik csekély gyógyító erejét: *„Kí ugyan nem elég / Bús szívemnek, mert ég”* (Szentmártoni Szabó, 2003, 38–39. o.).

A Perényiek művészet- és tudománytámogató, a magyar mellett a többi etnikum kultúráját is toleráló tevékenységének köszönhetően maradhattak fenn máig az olyan unikális szellemi kincsek, mint például a *Királyházi Evangélium* – Kárpátalja és Ukrajna egyik legrégebbi írásos emléke, amely 1401-ben Sztanyiszlav Gramatik által szláv nyelven íródott (Dobos, 2020, 54–62. o.). A felújított evangélium utánnymott, hiteles másolatát 2015. augusztus 20-án mutatták be az ungvári várban, 2016. június 5-én pedig Királyházán. A Kárpátaljai Képzőművészeti Főiskola, a megyei helytörténeti múzeum, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia, az Ukrán Nyomdászati Akadémia és az Ungvári Nemzeti Egyetem szakemberei közös munkájának köszönhetően, a megyei közigazgatás kulturális osztályának támogatásával viszont néhány példányban nyomtatták ki, gótikus és bizánci stílusban, ezek remélhetőleg hozzáférhetővé válnak majd a kutatók számára is.

Perényi Gábor udvarában dolgozott Miklós mester: ötvös, festő és kőfaragó, aki a korábban itt évekig tevékenykedő lőcsei Pál mesterhez hasonlóan díszes síremlékeket készített. E faragványok párhuzamai a sárospataki vár Perényi-szárnyában is

megtalálhatók (Péter, 1985, 574. o.; Bitskey, 1998, 225. o.; Pálffy, 2007, 380. o.). A várban ásatásokat végző ungvári régészek, Igor Prohnenko és Zsilenko Mária 2014–2015-ben hamisított pénzérméket és egy Perényi-címeres töredéksírkövet találtak, mindkettőt az említett Miklós mesterrel hozzák összefüggésbe (Prohnenko–Zsilenko–Buzás, 2016, 8–10. o.). Mint írják, „az erdélyi szász származású Miklós mester Németországban festészetet, kőfaragást tanult, tanulmányozta a velencei ötvösséget is. Hazatérve Erdélybe királyi kőműves lett. Sorsa Ugocsa vármegyébe vezette, ahol Perényi Gábor főispán Nyaláb várában felfogadta márvány síremlékek készítésére. A mohácsi csata után, ahol a magyar főurak nagy része, köztük Perényi Gábor is, elesett, Miklós... Nyalábvárból Huszt várába költözött, majd Munkácson, Szerednyén, Homonnán, Sárospatakon foglalkozott pénzhamisítással. Az 1540-es években visszavándorolt Ugocsa vármegyébe, ahol volt patrónusa, Perényi Gábor fia, Perényi János főispán szolgálatába állt, megrendelésére sírkövet faragott” (Prohnenko–Zsilenko–Buzás, 2016, 8. o.).

3. kép. Kőfaragvány a Perényi-címerrel a beregszentmiklósi várkastélyban

Forrás: A képet készítette Kész Barnabás, 2021

4. kép. Perényi-címeres kályhacsempe Nyalábvárból

Forrás: Nagyszőlősi Helytörténeti Múzeum. A képet készítette Kész Barnabás, 2021

5. kép. Egy érdekes analógia – Perényi-címeres kőfaragvány a Debreceni Református Kollégium Múzeumának raktárában

Forrás: A képet készítette Ósz Attila, 2024

4. Összefoglalás

A fent leírtak alapján kijelenthetjük, hogy a Perényi család korát megelőző gondolkodásmódjával olyan kedvező közeget hozott létre reneszánsz stílusú nyalábvári udvarában, melyben irodalmi és képzőművészeti remekművek sorozata születhetett meg. A mecénás familia tagjai közül is Perényiné Frangepán Katalin nagyszonyt emelhetjük ki leginkább, aki nő léte meghatározó alakja volt e kemény, férfias korszak művelődéstörténetének. Neki és a többi Perényinek köszönhetően válhatott a Magyar Királyság perifériáján megbúvó Királyháza olyan országos jelentőségű irodalmi emlékhellyé, mely egyik bölcsője lett a 16. század elején született magyar nyelvű irodalomnak. Reményeink szerint jelen tanulmány is rávilágít a kutatott téma gazdagságára, és ösztönzőleg hat majd a további feltáró-kutató munkálatokra. A továbbiakban érdemes lenne görcső alá venni a párhuzamokat a tanulmányban leírt nyalábvári udvar és a hozzá közel fekvő egyéb reneszánsz kulturális központok (Lampertszász/Beregszász, Munkács, Nagyszőlős/Kankó-vár), illetve a Perényiek más, ismertebb családi fészkei (például Sárospatak, Abaújvár) között.

Irodalom

1. Ács Pál 1983. A magyar irodalmi nyelv két elmélete: Az erasmista és a Balassi-követő. Magyar Tudományos Akadémia, *Reneszánsz-füzetek* 53. (Különlenyomat).
2. Ács Pál 2011. Paracletus: A Mester és tanítványa: Erasmus és Komjáti Benedek. *Acta historiae litterarum hungaricarum* 30: 5–17. o.
3. Ács Pál 2019. Keresztény humanizmus vagy előreformáció? A magyar erasmista bibliafordítók. In: Kiss Erika, Zászkaliczky Márton, Zászkaliczky Zsuzsanna és Székely Júlia szerk. *Ige-idők: a reformáció 500 éve I. kötet. Tanulmányok*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum. 156–164. o.
4. Bartók István szerk. 2006. *Ioannes Sylvester: Grammatica Hungarolatina*. Budapest: Akadémiai Kiadó – Argumentum Kiadó.
5. Bitskey István 1998. Szellemi élet a kora újkorban. In: Kósa László szerk. *Magyar művelődéstörténet*. Budapest: Osiris Kiadó. 204–257. o.
6. Borsa Gedeon – Hervay Ferenc – Holl Béla – Käfer István – Kelecsényi Ákos 1971. *Régi magyarországi nyomtatványok (RMNy) 1473–1600*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
7. Csatáry György 1993. *Levéltári kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények)*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
8. Dobos András 2020. A történeti Munkácsi Egyházmegye liturgikus hagyománya. In: Terdik Szilveszter szerk. *Orcád világossága. Görögkatolikusok Magyarországon*. Debrecen: Magyarországi Sajtójogú Metropolitai Egyház.
9. Eckhardt Sándor 1943. *Az ismeretlen Balassi Bálint. A Magyar Szemle klasszikusai*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.
10. Eckhardt Sándor szerk. 1955. *Balassi Bálint összes művei II*. Budapest: Akadémia Kiadó.

11. Farkas Gyula 1914. A Döbrentei Codex és Komjáthy Benedek. *Magyar Nyelv* 10: 225–227. o.
12. Gerézdi Rabán 1948. *Irodalmi nyelvünk kialakulásáról (Irodalmi műveltségünk történetéhez)*. Budapest: Egyetemi Nyomda. 52–68. o.
13. Gerézdi Rabán 1968. *Az erasmista Komjáti Benedek – Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 331–346. o.
14. Horváth János 1957. *A reformáció jegyében*. Budapest: Gondolat Kiadó.
15. Huszti József 1931. *Janus Pannonius*. Pécs: Janus Pannonius Társaság.
16. Kárpátaljai Megyei Állami Levéltár. 60. fond. *A Perényi család iratai*. Elektronikus jegyzék: Ф. 60. Переписи (A báró Perényi család; rodina barona Perényi), од. 36. 4180, 1400–1944 pp. Описи. Лат., нем., фран., англ., угор. мови.
17. Keszeg Vilmos 2008. *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet* (NEJ, 3.). Kolozsvár: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
18. Komjáthy Benedek 2013. *Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae / Az zenth Paal leveley magyar nyelven*. Mezey András szerk., Pelczéder Katalin, Kocán Béla latin elő- és utószóford. Lázár István Dávid. Hasonmás kiadás. Budapest: Idea Fontana Kft. – Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány.
19. Kristó Gyula 1994. *Anjou-kori oklevéltár. III. 1311–1314*. Budapest–Szeged. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmanytarak_anjou_uj_03/?pg=187&layout=s (Letöltés dátuma: 2024. 09. 23.)
20. Mezey László 1975. *Janus Pannonius XVI. századi utóéletéről*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
21. Nagy Iván 1862. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Kilencedik kötet. Perényi család*. Pest: Kiadja Ráth Mór.
22. Nemeskürty István 1980. Szórakoztató olvasmány és közönsége a XVI. századi Magyarországon. Szegedi kísérlet a XVI. századi magyar vers gépi feldolgozására. *Irodalomtörténeti Közlemények* 84/5–6: 630–639. o. <https://real-j.mtak.hu/12948/1/00319.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 27.)
23. Pálffy Géza 2007. Magyarország két világbirodalom határán. In: Romsics Ignác szerk. *Magyarország története*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 307–487. o.
24. Pelczéder Katalin 2015. Komjáthy Benedek Szent Pál leveleinek fordítása a kéziratos és a nyomtatott irodalom határán. In: Géczy János és András Ferenc szerk. *Térátlépések*. Veszprém: Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar. 291–301. o.
25. Péter Katalin 1985. A reformáció és a művelődés a 16. században. In: Pach Zsigmond Pál szerk. *Magyarország története tíz kötetben. 1526–1686*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 475–604. o.
26. Prohnenko Ihor – Zsilenko Mária – Buzás Gergely 2016. A nyalábvári Perényi-sírkő. *Archeogia – Altum Castrum Online*. <https://real.mtak.hu/134215/1/nyalabvar.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 23.)
27. Székely Tibor 2008. *A magyar bibliafordítások történelméből 1500–1955. Irodalomtörténeti tanulmány*. Budapest. Elektronikus változat: <https://mek.oszk.hu/06300/06352/06352.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 08. 10.)
28. Szentmártoni Szabó Géza 2004. Balassi búcsúverse és a prosopopeia a XVII–XVIII. század magyar nyelvű költészetében. *Irodalomtörténet* 85/2: 173–211.

29. Szentmártoni Szabó Géza 2023. Bécsi virágok Balassinál és Móricznál. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 58/1: 38–57.
30. Szerb Antal 1978. *Magyar irodalomtörténet*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
31. Szilády Áron 1883. *Komjáthy Benedek: Epistolae Pauli lingua hungarica donatae. Az Szent Pál levelei magyar nyelven. Krakkó, 1533. Faksimile kiadás, kísérő tanulmány*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
32. Szilády Áron 1883. *Régi Magyar Költők Tára IV. XVI. századbeli magyar költők művei III. kötet. 1540–1575.* https://mek.oszk.hu/04700/04758/html/rmk4/rmkto4_162.html (Letöltés dátuma: 2024. 08. 23.)
33. Tóth Zsombor 2006. *A történelem terhe*. Kolozsvár: Komp-Press.
34. Tringli István 2008. *A Perényi család levéltára. 1222–1526*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet.
35. Varjas Béla 1964. Erazmista bibliafordítás és nyelvművelés, a magyar irodalom története 1600-ig. In: Klaniczay Tibor szerk. *A magyar irodalom története I. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 294–303. o.
36. Varjas Béla 1969. A magyar könyvkiadás kezdetei és a krakkói magyar nyelvű kiadványok. In: Csapláros István, Hopp Lajos, Jan Reychman és Sziklay László szerk. *Tanulmányok a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 79–129. o.

References

1. Ács, Pál 1983. A magyar irodalmi nyelv két elmélete: Az erasmista és a Balassi-követő [Two theories of the Hungarian literary language: The Erasmusist and the Balassi-follower]. Magyar Tudományos Akadémia, *Reneszánsz-füzetek* 53. (Különlenyomat). (In Hungarian)
2. Ács, Pál 2011. Paracletus: A Mester és tanítványa: Erasmus és Komjáti Benedek [Paracletus: The Master and his disciple: Erasmus and Benedek Komjáti]. *Acta historiae litterarum hungaricarum* 30: 5–17. o. (In Hungarian)
3. Ács, Pál 2019. Keresztény humanizmus vagy előreformáció? A magyar erasmista bibliafordítók [Christian Humanism or Pre-Reformation? Hungarian Erasmusist Bible translators]. In: Kiss Erika – Zászkaliczky Márton – Zászkaliczky Zsuzsanna – Székely Júlia eds. *Ige-idők: a reformáció 500 éve I. kötet. Tanulmányok*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum. 156–164. o. (In Hungarian)
4. Bartók, István ed. 2006. *Ioannes Sylvester: Grammatica Hungarolatina* [János Sylvester: Grammatica Hungarolatina]. Budapest: Akadémiai Kiadó – Argumentum Kiadó. (In Latin)
5. Bitskey, István 1998. Szellemi élet a kora újkorban [Spiritual life in the early modern age]. In: Kósa László ed. *Magyar művelődéstörténet*. Budapest: Osiris Kiadó. 204–257. o. (In Hungarian)
6. Borsa, Gedeon – Hervay, Ferenc – Holl, Béla – Käfer, István – Kelecsényi, Ákos 1971. *Régi magyarországi nyomtatványok (RMNy) 1473–1600* [Old Hungarian Prints (RMNy) 1473–1600]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
7. Csatáry, György 1993. *Levéltári kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények)* [Archival findings (studies, text notices)]. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. (In Hungarian)
8. Dobos, András 2020. A történeti Munkácsi Egyházmegye liturgikus hagyománya [The liturgical tradition of the historic Diocese of Mukachevo]. In: Terdik Szilveszter ed.

- Orcád világossága. Görögkatolikusok Magyarországon.* Debrecen: Magyarországi Sajtóügyi Metropolitai Egyház. (In Hungarian)
9. Eckhardt, Sándor 1943. *Az ismeretlen Balassi Bálint. A Magyar Szemle klasszikusai* [The unknown Bálint Balassi. Classics of Magyar Szemle]. Budapest: Magyar Szemle Társaság. (In Hungarian)
 10. Eckhardt, Sándor ed. 1955. *Balassi Bálint összes művei II.* [All the works of Bálint Balassi Vol. II]. Budapest: Akadémia Kiadó. (In Hungarian)
 11. Farkas, Gyula 1914. A Döbrentei Codex és Komjáthy Benedek [The Döbrentei Codex and Benedek Komjáthy]. *Magyar Nyelv* 10: 225–227. o. (In Hungarian)
 12. Gerézdi, Rabán 1948. *Irodalmi nyelvünk kialakulásáról (Irodalmi műveltségünk történetéhez)* [On the development of our literary language (Addition to the history of our literary knowledge)]. Budapest: Egyetemi Nyomda. 52–68. o. (In Hungarian)
 13. Gerézdi, Rabán 1968. *Az erasmista Komjáti Benedek – Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Tanulmányok* [The Erasmusist Benedek Komjáti – From Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Studies]. Budapest: Akadémiai Kiadó. 331–346. o. (In Hungarian)
 14. Horváth, János 1957. *A reformáció jegyében* [In the spirit of Reformation]. Budapest: Gondolat Kiadó. (In Hungarian)
 15. Huszti, József 1931. *Janus Pannonius.* Pécs: Janus Pannonius Társaság. (In Hungarian)
 16. Kárpátaljai Megyei Állami Levéltár. 60. fond. *A Perényi család iratai* [Transcarpathian Regional State Archives. Fund 60. Documents of the Perényi family]. Electronic directory: F. 60. Pereni (A báró Perényi család; rodina barona Perényi [The Baron Perényi family]), od. zb. 4180, 1400–1944. Opysy. Lat., nim., fran., anhl., uhor. movy. (In Hungarian)
 17. Keszeg, Vilmos 2008. *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet* [Alphabetization, writing habits, popular literacy. University note]. Kolozsvar: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. (In Hungarian)
 18. Komjáthy, Benedek 2013. *Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae / Az zenth Paal leveley magyar nyelven* [The letters of Saint Paul in Hungarian]. Mezey András ed., Pelczéder Katalin – Kocán Béla, Latin foreword translation. Lázár István Dávid. Hasonmás kiadás. Budapest: Idea Fontana Kft. – Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány. (In Hungarian)
 19. Kristó, Gyula 1994. *Anjou-kori oklevéltár. III. 1311–1314* [Collection of charters from the Anjou-era. Volume III. 1311–1314]. Budapest–Szeged. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmánytarak_anjou_uj_o3/?pg=187&layout=s (Accessed: 23. 09. 2024). (In Hungarian)
 20. Mezey, László 1975. *Janus Pannonius XVI. századi utóéletéről* [On the 16th century afterlife of Janus Pannonius]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
 21. Nagy, Iván 1862. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Kilencedik kötet. Perényi család* [Families of Hungary with coats of arms and genealogical plates. Ninth volume. Perényi family]. Pest: Kiadja Ráth Mór. (In Hungarian)
 22. Nemeskürty, István 1980. Szórakoztató olvasmány és közönsége a XVI. századi Magyarországon. Szegedi kísérlet a XVI. századi magyar vers gépi feldolgozására [An entertaining read and its audience in 16th-century Hungary. An experiment on machine processing of 16th-century Hungarian poetry in Szeged].

- Irodalomtörténeti Közlemények* 84/5-6: 630-639. o. <https://real-j.mtak.hu/12948/1/00319.pdf> (Accessed: 27. 09. 2024). (In Hungarian)
23. Pálffy, Géza 2007. Magyarország két világbirodalom határán [Hungary on the border of two world empires]. In: Romsics Ignác ed. *Magyarország története*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 307-487. o. (In Hungarian)
24. Pelczéder, Katalin 2015. Komjáthy Benedek Szent Pál leveleinek fordítása a kéziratos és a nyomtatott irodalom határán [Benedek Komjáthy's translation of the letters of St. Paul on the border between manuscripts and printed literature]. In: Géczy János – András Ferenc ed. *Térátlépések*. Veszprém: Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar. 291-301. o. (In Hungarian)
25. Péter, Katalin 1985. A reformáció és a művelődés a 16. században [Reformation and culture in the 16th century]. In: Pach Zsigmond Pál ed. *Magyarország története tíz kötetben. 1526-1686*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 475-604. o. (In Hungarian)
26. Prohnenko, Ihor – Zsilenko, Mária – Buzás, Gergely 2016. A nyalábvári Perényi-sírkő [The Perényi tombstone in Nyalábvár]. *Archeologia – Altum Castrum Online*. <https://real.mtak.hu/134215/1/nyalabvar.pdf> (Accessed: 23. 09. 2024). (In Hungarian)
27. Székely, Tibor 2008. *A magyar bibliafordítások történelméből 1500-1955. Irodalomtörténeti tanulmány* [From the history of Hungarian Bible translations 1500-1955. Literary history study]. Budapest. Electronic version: <https://mek.oszk.hu/06300/06352/06352.pdf> (Accessed: 10. 08. 2024). (In Hungarian)
28. Szentmártoni Szabó, Géza 2004. Balassi búcsúverse és a prosopopeia a XVII-XVIII. század magyar nyelvű költészetében [Balassi's farewell poem and the prosopopeia in Hungarian language poetry of the 17th and 18th centuries.]. *Irodalomtörténet* 85/2: 173-211. (In Hungarian)
29. Szentmártoni Szabó, Géza 2023. Bécsi virágok Balassinál és Móricznál [Viennese flowers at Balassi and Móricz]. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 58/1: 38-57. (In Hungarian)
30. Szerb, Antal 1978. *Magyar irodalomtörténet* [Hungarian literary history]. Budapest: Magvető Könyvkiadó. (In Hungarian)
31. Szilády, Áron 1883. *Komjáthy Benedek: Epistolae Pauli lingua hungarica donatae. Az Szent Pál levelei magyar nyelven. Krakkó, 1533. Faksimile kiadás, kísérő tanulmány* [Benedek Komjáthy: Epistolae Pauli lingua hungarica donatae. The letters of Saint Paul in Hungarian. Krakow, 1533. Facsimile edition, accompanying study]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. (In Hungarian)
32. Szilády, Áron 1883. *Régi Magyar Költők Tára IV. XVI. századbeli magyar költők művei. III. kötet. 1540-1575* [Library of Old Hungarian Poets IV. Works of 16th century Hungarian poets. Volume III. 1540-1575]. https://mek.oszk.hu/04700/04758/html/rmkt4/rmkt04_162.html (Accessed: 23. 08. 2024). (In Hungarian)
33. Tóth, Zsombor 2006. *A történelem terhe* [The burden of history]. Kolozsvár: Komp-Press. (In Hungarian)
34. Tringli, István 2008. *A Perényi család levéltára. 1222-1526* [The archive of the Perényi family. 1222-1526]. Budapest: MTA Történettudományi Intézet. (In Hungarian)
35. Varjas, Béla 1964. Erazmista bibliafordítás és nyelvművelés, a magyar irodalom története 1600-ig [Erasmist Bible translation and language cultivation, the

- history of Hungarian literature up to 1600]. In: Klaniczay Tibor ed. *A magyar irodalom története I. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 294–303. o. (In Hungarian)
36. Varjas, Béla 1969. A magyar könyvkiadás kezdetei és a krakkói magyar nyelvű kiadványok [The beginnings of Hungarian book publishing and Hungarian-language publications in Krakow]. In: Csapláros István – Hopp Lajos – Jan Reychman – Sziklay László eds. *Tanulmányok a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 79–129. o. (In Hungarian)

A Perényiek nyalábvári reneszánsz központja

Kész Margit, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. kesz.margit@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-9738-2858.

Kész Barnabás, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, docens. kesz.barnabas@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-8417-8441.

A Perényiek ugocsei birtoka, Királyháza és Nyalábvár, a 16. században országos jelentőségű reneszánsz emlékhellyé vált. A korszakot vészterhes események határozták meg: a Dózsa-parasztháború, a törökidulás, az ország három részre szakadása. A politikai események következtében a Magyar Királyság perifériáján fekvő uradalmi központok paradox módon néha több lehetőséget kaptak a fejlődésre, mint az ország központi területei. Dúltak a harcok, de az országos befolyásra szert tett, dúsgazdag és az északkeleti vármegyékben meghatározó szerepet játszó Perényi család adakozott az irodalomra, a művészetre, akarták és áldoztak arra, hogy a magyar nyelv fejlődjön. Fontos volt számukra, hogy első fecskéként anyanyelvű nyomtatásban olvassák Szent Pál leveleit, ösztönözték és szponzorálták Komjáthy Benedek bibliafordításának megjelenését, segítették az első reformátorok szellemi tevékenységét. Emellett a vándorénekes Ilosvai Selymes Péter is náluk kezdte és végezte pályáját, sőt Balassi Bálint is kötődött a Perényi famíliához. Zsoltárok, káték, vallásos énekek, világi költemények, széphistóriák megjelenésének támogatása kapcsolódik a családhoz. A kimagasló egyéniségű, adakozó férfiak (Perényi Gábor, P. János, P. István stb.) mellett ott volt a gondos anya, az özvegyiségében gazdasági ügyekkel is foglalkozó nő, Perényiné Frangepán Katalin. Az irodalom támogatása mellett nem elhanyagolható e főnemesi famíliának a képzőművészetek támogatásában kifejtett tevékenysége sem. A Nyalábvárban készült Perényi-címeres vagy éppen reneszánsz virágmotívumos kőfaragások, kályhacsempék párhuzamba állíthatók a sárospataki és egyéb iparművészeti alkotásokkal. A Perényiek művészet- és tudománytámogató, a magyar mellett a többi etnikum kultúráját is toleráló tevékenységének köszönhetően maradhattak fenn máig az olyan unikális szellemi kincsek, mint például a *Királyházi Evangélium* – Kárpátalja és Ukrajna egyik legrégebbi írásos emléke. Elmondhatjuk, hogy Királyháza és Nyalábvár a Perényiek korában az egyik bölcsője lett a 16. század elején született magyar nyelvű irodalomnak.

Kulcsszavak: *Perényi család, Nyalábvár, Királyháza, reneszánsz stílus, P. Frangepán Katalin, mecénási tevékenység, Komjáthy Benedek, bibliafordítás, magyar nyelvű irodalom, kőfaragások.*

Замок Нялаб родини Перені – пам'ятка ренесансу національного значення

Кейс Маргаріта, кандидат історичних наук. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. kesz.margit@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-9738-2858.

Кейс Борнобаш, доктор філософії. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра історії та суспільних дисциплін, доцент. kesz.barnabas@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-8417-8441.

У XVI столітті володіння родини Перені в комітаті Угоча, замок Нялаб у Королеві, став пам'яткою ренесансу національного значення. Зазначено, що цей період був насичений бурхливими подіями: повстання під проводом Дьєрдя Дожі, турецьке вторгнення та розкол країни на три частини. Як не дивно, внаслідок політичних подій поміщицькі володіння на периферії Угорського королівства іноді отримували більше можливостей для розвитку, ніж центральні регіони країни. Бойові дії тривали, але заможна родина Перені, яка здобула національний вплив і відіграла вирішальну роль у північно-східних угорських комітатах країни, підтримувала літературу та мистецтво, жертвувала на розвиток угорської мови. Для них було важливим, щоб угорці мали змогу читати послання святого апостола Павла рідною мовою, тому фінансували видання перекладу Біблії Бенедєка Ком'яті, а також підтримували наукову діяльність перших реформаторів. Зазначено, що поет Балінт Балашші й мандрівний співак Петер Шеймеш Ілошваї мали підтримку родини Перені. Завдяки сприянню родини видавалися псалми, піснеспіви, релігійні пісні, світські вірші та художні твори. Своєю щедрістю виділялися видатні постаті свого часу: Габор Перені, Янош П., Іштван П. на чолі зі своєю матір'ю Каталін Франгепан Переніне, яка, на той час вже будучи вдовою, продовжувала займатися ще й фінансовими справами. Наголошено на тому, що ця знатна родина дбала і про розвиток образотворчого мистецтва. Різьба по каменю з мотивами квітів, герб родини Перені на кахлевих печах, виготовлені в замку Нялаб, не поступаються витворам мистецтва міста Шарошпатак та інших ремісничих осередків. Саме завдяки діяльності родини Перені, яка підтримувала мистецтво і науку представників інших етнічних груп, до наших днів збереглися унікальні скарби, зокрема Королевське Євангеліє – одна з найдавніших писемних пам'яток Закарпаття та України, написана в селищі Королеве. Можемо стверджувати, що Королево і замок Нялаб стали одним з найбільш яскравих осередків угорської літератури на початку XVII століття завдяки родині барона Перені.

Ключові слова: *родина Перені, замок Нялаб, Королево, стиль ренесансу, Каталін Франгепан Переніне, меценатство, Бенедєк Ком'яті, переклад Біблії, угорська література, різьба по каменю.*

The Renaissance centre of the Perényi family in the castle of Nyaláb

Margit Kész, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. kesz.margit@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-9738-2858.

Barnabás Kész, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of History and Social Sciences, associate professor. kesz.barnabas@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-8417-8441.

The Ugocsa estates of the Perényi family, Korolevo and the castle of Nyaláb, became Renaissance monuments of national importance in the 16th century. The era was defined by ominous events: the Dózsa Rebellion, the invasion of Ottoman Turks, and the country's division into three parts. As a result of political events, manorial centres on the periphery of the Kingdom of Hungary paradoxically sometimes had more opportunities for development than the central areas of the country. The battles raged, but the wealthy Perényi family, which gained national influence and played a decisive role in the north-eastern counties, donated to literature and art because they wanted to develop the Hungarian language. It was important for them to be the first ones to read the letters of Saint Paul in print in their native language; they encouraged and sponsored the publication of Benedek Komjáthy's Bible translation; and they supported the intellectual activity of the first Reformers. In addition, the traveling singer Péter Ilosvai Selymes also started and finished his career with them, and even Bálint Balassi was connected to the Perényi family. Support for the publication of psalms, religious songs, secular poems, and stories is connected to the family. In addition to the men of outstanding individuality and charity (Gábor Perényi, János P., István P., etc.), there was the caring mother, a woman who also dealt with economic matters in her widowhood: Katalin P. Frangepán. In addition to supporting literature, the activities of this noble family in supporting the fine arts cannot be neglected either. Stone carvings and stove tiles with the Perényi coat of arms or Renaissance flower motifs made in the castle of Nyaláb can be compared to the works of art in Sárospatak and elsewhere. Thanks to the activities of the Perényi family who donated to art and science and tolerated the culture of other ethnicities in addition to the Hungarian, such unique spiritual treasures as, for example, the Gospel of Korolevo – one of the oldest written records of Transcarpathia and Ukraine, were able to survive to this day. It can be said that Korolevo and the castle of Nyaláb became one of the cradles of Hungarian literature born at the beginning of the 16th century during the time of the Perényi family.

Keywords: *Perényi family, castle of Nyaláb, Korolevo, Renaissance style, Katalin P. Frangepán, patronage, Benedek Komjáthy, Bible translation, Hungarian literature, stonework.*